

Eğitim sistemi ve eğitim politikaları açısından dezavantajlı göçmen öğrencilere ilişkin bir inceleme: Almanya'daki Türkler

Burhan CAN¹

¹Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Türkiye

Araştırma Makalesi/Research Article		DOI: 10.70736/ijoess.1681
Gönderi Tarihi/ Received:	Kabul Tarihi/ Accepted:	Online Yayın Tarihi/ Published:
12.09.2024	03.06.2025	15.06.2025

Öz

Türkler, Almanya'ya 1961'de ilk göç edenlerdendir. Bu çalışma, Türklerin eğitimdeki sorunlarını inceleyen araştırma makalesidir. Araştırmada Almanya'nın eğitim sistemi, göçmenlere yönelik eğitim politikaları, Türk göçmenlerin eğitimdeki zorluklarının saptanması amaçlanmıştır. Bunun için nicel karşılaştırmalar yapılmış; diğer göçmen gruplarla Türklerin eğitimdeki sorunlarına bütüncül yaklaşmıştır. Araştırmada, Almanya'da göçmenlere özgü eğitim politikalarının uzunca sürede geliştirilmediği belirlenmiştir. Bu politikasızlıktan en fazla etkilenenlerin Türkler olduğu ortaya konulmuştur. Akademik anlamda düşük seviyeli ve mesleki eğitime hazırlık olan "Hauptschule"lere gidenlerin %10,2'sinin Türk olduğu saptanmıştır. Akademik durumları iyi olanların yönlendirildiği ve yükseköğretime devam imkânı sunan "Gymnasium"lara gidenlerin 2002-2003 döneminde %1'inin Türk olduğu, aynı oranın 2018'de ancak %4,4'e yükselebildiği saptanmıştır. Çalışmada, Alman eğitim sisteminin, göçmen öğrencilerin çoğunu yardımcı işçi olarak gördüğü sonucuna varılmıştır. Saptamalara dayanak oluşturan göçmenlerin demografik özelliklerine ait nicel verilere Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Federal İstatistik Bürosu'ndan (DESTATIS) erişilmiştir. Eğitim durumu, okul tipleri, mesleki eğitim verileri için EURYDICE, DESTATIS ve EUROSTAT istatistikleri kullanılmıştır. Veriler tablo ve grafiklere aktararak bazı sonuçlara erişilmiştir. Araştırmada Almanya'daki Türklerin eğitimde başarılı olmaları için Almancayı öğrenmeleri önerilmektedir. Türk ebeveynlerin okulu sıklıkla ziyaret edip çocuklarıyla ilgilenmeleri, üst eğitim kurumu yönlendirmesi yapan okul ve öğretmenle iletişimde olmaları tavsiye edilmektedir. Hâlihazırda göçmenlere yönelik Almanca öğretimini önceleyen, Almancayı öğrendikten sonra mesleki eğitimi esas alan projeler dışında politikalara rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, dezavantajlı göçmen öğrenciler, eğitim politikaları, eğitim sistemi, Türkler

A study on disadvantaged immigrant students in terms of the education system and education policies: Turks in Germany

Abstract

Turks were among the first migrant groups to relocate to Germany in 1961. This study is a research paper examining the educational challenges faced by Turks. The study aims to analyze Germany's education system, its policies toward migrants, and the identification of educational challenges faced by Turkish migrants. Quantitative comparisons have been conducted, adopting a holistic approach to assess the educational challenges of Turks alongside other migrant groups. The research has found that Germany has not developed specific educational policies for migrants over an extended period. It has been determined that Turks are the most affected by this lack of policy. It has been found that 10.2% of students attending Hauptschule, a lower-tier academic and vocational preparatory school, are of Turkish origin. Only 1% of Turkish students attended Gymnasium, a school that provides pathways to higher education, in the 2002–2003 period; this proportion increased to only 4.4% by 2018. The study concludes that Germany's education system has historically perceived migrant students primarily as auxiliary labor. Quantitative demographic data supporting these findings were obtained from the International Organization for Migration (IOM) and Germany's Federal Statistical Office (DESTATIS). Statistics from EURYDICE, DESTATIS, and EUROSTAT were utilized to analyze educational attainment, school types, and vocational training. The data were presented in tables and graphs to derive certain conclusions. The study recommends that Turkish migrants in Germany should learn German in order to succeed academically. Turkish parents are advised to frequently visit schools, engage with their children, and maintain communication with educators guiding students toward higher education. Currently, apart from projects prioritizing German language education followed by vocational training, no comprehensive policies for migrants have been identified.

Keywords: Germany, disadvantaged immigrant students, education policies, education system, Turks

Bu makale 17-18 Mayıs 2023'te İstanbul'da düzenlenen I. İstanbul Okul Yöneticileri Kongresi'nde sunulmuş bildirinin detaylandırılmasıyla oluşturulmuştur.

Sorumlu Yazar/ Corresponded Author: Burhan CAN, E-posta/ e-mail: b_can1@yahoo.com

GİRİŞ

Göç, başlangıç ve bitiş yönü olan, mekânı değiştirme temelinde gerçekleşen bir olgudur. Göçün etkileri ise insan evladının ilk görüldüğü andan günümüze kadar hissedilen sonuçlar yaratması bakımından önemlidir. Öyle ki, yeni milletler ve devletler, yeni çağlar göçlerle ortaya çıkabilmiş; yeni dinler göçler sayesinde yayılabilmiş, yeni kıtalar ve kültürler göçlerle keşfedilebilmiştir. Dahası, Roma İmparatorluğu gibi devasa organizasyonları parçalayanlar, kitleler veya kavimler halinde hareket ederek Avrupa toplumlarını şekillendirenler, Amerika gibi yeni kıtaları keşfedenler, hiç bilmedikleri coğrafyalara giden Türk işçiler ve hâlihazırda özellikle Batı Avrupa kapılarını zorlayan sığınmacılar göç hareketine katılan birer göçmendir.

İnsanların gezegen içinde, bazen bütün risk ve tehlikeleri göze alarak hatta çoğunlukla sınırları zorlayarak yer değiştirdikleri bir gerçek olmakla beraber; “günümüzde insanların üstünde doğup, öldükleri ülkelerin sayısının gün geçtikçe azaldığı (George, 1991: s.98)” da başka bir hakikattir. Göçler; insanlık tarihi kadar eski, doğumlar ve ölümler kadar mühim bir nüfus değişkenidir (Şahin, 2015: s.105). 20. yüzyılın ikinci yarısında daha çok belirginleşen ve özellikle küreselleşmeyle birlikte hızlanarak politik bir kimlik kazanan uluslararası göçün bu dönemine, “Göçler Çağı” adı verilmiştir. Dahası göç kavramı, toplumsal varoluşu bütün yönleriyle etkileyen ve karmaşık dinamiklere sahip bir süreç olarak değerlendirilmiştir (Castles & Miller, 2008: s.30). Bu bakımdan, göçlerin önemli birer coğrafi olgu oldukları ve hâlihazırdaki dünya nüfus dağılışının geçmişte yaşanmış büyük göçlerin sonucu olduğu söylenebilir.

Göç; temelde, doğal olarak coğrafidir. Çünkü insanların mekân üzerindeki hareketleri esnasında, hem terk edilen hem de ulaşılan yerde çevreyi etkileyip değiştirme gücü vardır. Üstelik bu etki çift yönlüdür, adı geçen devrim sırasında ve sonrasında insanın çevreyi etkileyip değiştirmesi, çevrenin de insanı etkileyip değiştirmesi söz konusudur. Göç, aynı zamanda çıkılan ve varılan yerdeki nüfus yapısını etkilediğinden demografiktir. İktisadi dengesizlikler ve olanaklar nedeniyle ekonomiktir. Ciddi uluslararası problemleri doğurabildiğinden politiktir. İnsanları harekete geçiren ve/veya göçe zorlayan güdüler ile ulaşılan mekâna uyum sağlama sıkıntılarından dolayı psikolojiktir. Hem çıkış hem varış yerlerindeki kültürel ve toplumsal yapıya dair karşılıklı tesirlerden dolayı sosyolojiktir (Tümertekin & Özgüç, 2016: s.291). Dahası göç, karşılaşılan entegrasyon problemleri ve problemlerin çözümü hususunda gösterilen direnci aşmak üzere geliştirilen politika ve uygulamalar nedeniyle pedagojiktir. İsmi geçen disiplinlere tıp, mimari, şehir planlama, teoloji, felsefe, antropoloji, tarih vb. alanlar da eklenebilir.

Kuşkusuz bu değişim; kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan kente veya kentten kıra doğru gerçekleşebilir (Öngör, 1961: s.595-596; George, 1991: s.98-99; Tümertekin & Özgüç, 1997: s.282; Tümertekin & Özgüç, 2016: s.289). Lakin her yer değiştirme hadisesinin göç olarak kabul edilmesi de yanlıştır. Zira göç, basit bir yer değiştirme olayı değildir. Öngör'e göre (1961: s.595); göçmeni bir turist, bir göçebe ile karıştırmamak gerekir. Beşeri coğrafya bakımından göçmen; çalışmak, daha iyi bir yaşama erişmek ümidiyle memleketini terk edip başka yere giden orada daimi olarak veya geçici bir zaman için yerleşen kişidir.

2021 yılı itibariyle Almanya'da 9 milyonu yabancı uyruklu, 9,8 milyondan fazlası Alman vatandaşı olmak üzere 18 milyonun üzerinde göçmen bulunmaktadır (EURYDICE, 2021). Federal İstatistik Dairesi DESTATIS verilerine göre, Almanya'da bulunan yabancı nüfus sayısı 2015'te 9.107.895 iken, 2022'de 13.383.910 olmuştur. Bu sayının büyük kısmı AB ülkelerine (2022'de 5.064.515 kişi) ait olup, bunun dışında kalan en kalabalık grubu 2020 itibariyle 1.487.110 kişilik nüfusuyla Türkiye vatandaşları, ikinci grubu ise 1.164.200 kişilik nüfusuyla Ukrayna vatandaşları meydana getirmektedir (DESTATIS, 2023c).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, her anlamda tahrip olmuş ve ikiye bölünmüştür. Üstelik çoğunluğu erkek olan 6 milyonu aşan nüfus yitirilmiştir. Savaş'tan sonra batıda kalan bölüm, Federal Almanya Cumhuriyeti adıyla 23 Mayıs 1949'da; doğuda kalan bölüm ise Demokratik Almanya Cumhuriyeti adıyla 7 Ekim 1949'da kurulmuştur (Erdoğan, 2021: s.19). Her iki taraf için de yegâne beşeri sermaye olan "insan gücü" büyük eksiklidir. Özellikle Berlin Duvarı'nın örülmesinin ardından Batı Almanya'ya Doğu'dan gelen mülteci akını kesilmiştir. Batı Almanya, bu eksikliğini imzaladığı ikili anlaşmalarla ülke dışından tedarik ederek giderme yoluna gitmiştir. Bunun için sırasıyla 1955 yılında İtalya, 1960 yılında İspanya ve Yunanistan, 1961 yılında Türkiye, 1963 yılında Fas, 1964 yılında Portekiz, 1965 yılında Tunus, 1968 yılında Yugoslavya ile Batı Almanya arasında ikili işgücü alım anlaşmaları imzalanmıştır (Hunn, 2005; Akyol, 2011; Cuntz, 2011; Mortan ve Sarfani, 2011; Çağlar & Soysal, 2015; Erdoğan, 2021; Tosun, 2021). Bu dönemdeki anlaşmaları başlatan Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) hükümetleridir (Akyol, 2011).

Türklerin Almanya'ya işçi olarak gitmeleri 1957 yılına dayanır. Öncelikle on iki kişilik bir sanatkâr grubun 1957'de çalışmak üzere gitmesi ve bunu diğer işçilerin takip etmesiyle başlayan Almanya'ya göçü yasal anlamda örgütleyebilmek için, iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmıştır (Nuruhan ve ark., 2005; Erdoğan, 2021: s.21). Almanya ile Türkiye, 30 Ekim 1961'de İş Gücü Anlaşması'nı imzalamış ve Anlaşma'nın daha ilk yılında yaklaşık 6.700 kişi,

“misafir işçi” veya “konuk işçi” anlamına gelen “Gastarbeiter” olarak Almanya’ya gitmiştir (Hunn, 2005; Nuruan ve ark., 2005; Akyol, 2011; Cuntz, 2011; Mortan & Sarfani, 2011; Çağlar & Soysal, 2015; Aydın, 2021; Erdoğan, 2021; İçduygu & Yakıcı, 2021; Süsmuth, 2021). 1961-1973 yılları arasında 2.659.512 Türk, çalışma izni başvurusunda bulunmuş, bunların 867.000’i Almanya’ya kabul edilmiş ve 648.029’u işe yerleştirilmiştir (Akyol, 2011; Cuntz, 2011; Erdoğan, 2021). Bu dönemde işe yerleştirilenlerin çoğu vasıflı işçidir ve bunların %20 gibi küçümsenmeyecek kısmı, kadınlardan oluşmuştur (Cuntz, 2011). 1964 yılı itibariyle Almanya’ya göç eden 66.216 kişilik Türk kafilesinin %37’sine karşılık gelen 24.468 kişi kalifiye elemandır (Kongar, 1989). Anlaşma iki yıllığına yapılmış olmasına rağmen (Arayıcı, 2002; Bingöl & Özdemir, 2014), kalış süresinin uzatılması yoluna gidilmiş ve 1973’te Türk misafir işçilerin sayısı 1 milyona ulaşmıştır (Erdoğan, 2021). 1994 yılında Almanya’daki yabancı nüfus miktarı 7 milyona erişmiş olup, bu sayının 2 milyonu Türklerden oluşmuştur (Münz & Ulrich, 1997; Çağlar & Soysal, 2015). Hâlihazırda üçüncü, hatta dördüncü kuşağın yaşadığı Almanya’da 3 milyon civarında Türkiye asıllı mevcut olup, bunların 1,5 milyon kadarı Almanya vatandaşlığına sahiptir (Erdoğan, 2021; Kaya, 2021; Süsmuth, 2021).

Almanya’ya gelen “konuk işçi”lerin çoğu ülkelerindeki yoksulluktan kurtulmayı arzu edenlerdir. Ancak söz konusu insanların bir kısmı macera arayışında olanlar, bir kısmı eğitim almak isteyenler, bir kısmı ise daha farklı nedenlerle göçe katılmak isteyenlerden oluşmuştur (Akyol, 2011). Almanya’da çalışma izni alabilen Türklerin İstanbul ve Ankara’daki toplanma merkezlerinde toplanmaları sağlanmış, bu insanlar burada Almanya’dan gelen sağlık ekiplerince aşı uygunluğu ve diğer sağlık kontrolünden geçirildikten sonra, çoğunlukla özel trenlerle Münih üzerinden Almanya’nın sanayi bölgelerine dağıtılmıştır (Akyol, 2011; Erdoğan, 2021). Nitekim ilk giden Türkler, mümkün olan en kısa sürede ve maksimum parayla Türkiye’ye dönme hedefleri olduğundan genelde fabrikaların içinde yahut civarında, “Heim” adlı işçi yurtlarında ve/veya barakalarda kalmışlardır. Buralar, genellikle ranzaların olduğu küçük alanlar şeklindedir ve Türkler, söz konusu ranzaları bile vardiyaları doğrultusunda dönüşümlü kullanmak zorunda kalmışlardır (Erdoğan, 2021). Örneğin Frankfurt-Rödelheim bölgesinde bulunan “Philipp Holzmann” adındaki firmanın kurduğu “Konuk İşçi Kampı” (Gastarbeiter-Lager) her 800 işçiye salt 8 adet duş ve 5 adet musluk düşecek şekilde tasarlanmıştır (Akyol, 2011). Alman Araştırmacı ve Gazeteci Günter Wallraf, 1985 yılında yayımlanan, “en alttakiler” anlamına gelen “Ganz Unten” adlı kitabında; Türklerin Almanya’da uğradıkları insan hakları ihlallerini, ötekileştirilmeyi, Türk düşmanlığını, aşağılanmayı, hatta zulmü ve/veya faşizmi ortaya çıkarmış ve kitabı milyonlarca satarak rekorlar kırmıştır (Wallraf,

1985). Wallraf, 1983'te saç rengini siyah peruk, renkli gözlerini ise koyu renk lens takmak suretiyle değiştirmiş; ismini de Ali Sinirlioğlu yaparak Türk işçilerin uğradığı mezalimi gözler önüne sermiştir. Zira Wallraf, Ali Sinirlioğlu olarak tam 2 yıl boyunca ayrımcılığa uğrayıp hakarete uğramış, kafasına yanmakta olan sigara atılmış, üzerine bira şişeleri boşaltılmış ve sigortasız çalıştırıldığı için ağır hastalıklar geçirmiştir. Dahası, aldığı ücrette de çok büyük haksızlıklara maruz kalarak 52 mark olması gereken saat ücreti kendisine salt 9 mark olarak ödenmiştir. Wallraf, bu durumu “özellikle ilaç, maden ve enerji sektörlerinde çalışan Türk işçileri birer kobay şeklinde kullanılmaktadır” ifadesiyle özetlemiştir (Wallraf, 1985).

Dezavantajlılığın tarifi hakkında üzerinde uzlaşılan bir tanım bulunmamaktadır. Zira dezavantajlılık çok fazla faktöre ve değişkene, çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Kardaş, 2014: s.25). Ancak kısaca; farklı neden ve gerekçelerle gereksinim duyulan kaynaklara erişememe durumuna dezavantajlılık denilebilir. Bu durum, bireyler için olabileceği gibi gruplar için de olabilir. Dezavantajlı olarak kabul edilen birey yahut gruplar, çoğunlukla toplum içinde ötekileştirilmeye veya ayrımcılığa maruz kalır (Morgül, 2024). BM Eğitim ve Kültür Örgütü UNESCO'ya göre, bireysel dezavantajlılık, eğitimde fırsat eşitsizliği iken; grup dezavantajlılığı ise etnisite, teolojik farklılık, anadil farklılığı gibi belirli özellikleri nedeniyle azınlık olarak değerlendirilenlerin oluşturduğu topluluklardır. Dezavantajlılık; toplumsal yaşam, emek piyasası ve eğitim gibi her alanda görülebilmektedir (Kardaş, 2014: s.24-25).

Günümüzde Almanya'daki dezavantajlı göçmen gruplarının başında gelen Türklerin en önemli sorunlarından biri eğitimidir (Peköz, 2002; Bingöl & Özdemir, 2014; Erdoğan, 2021). Çünkü geçmişte, geleneksel ve kapalı yaşam şartlarının sürdüğü Anadolu'nun kırsal bölgelerinden gelenler, Almanya'da daha içine kapanık bir hayat sürdürmeye başlamıştır. Nitekim birinci kuşak olarak bilinen bu göçmenlerde, eğitim seviyelerinin düşük oluşu ve Almancayı bilmeyişlerinden kaynaklanan uyumsal zorluklar ortaya çıkmış; bu durum, hemşehriliğin esas alındığı gettolaşmaya yol açmıştır (Nurvan ve ark., 2005; Akyol, 2011; Kaya, 2011; Kırmızı, 2016). Uyumsal zorlukların nedenleri arasında milli kültüre kaynaklık eden dil, din, tarih, kültür coğrafyası ve sosyal olayların farklı oluşu gibi faktörler vardır. Hatırlanacağı üzere Türklerle aynı dönemde yahut Türklerden önce Almanya'ya; İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelerden de on binlerce insan yine ikili işgücü anlaşmalarıyla göç etmiştir. Lakin söz konusu topluluklardan hiç biri, uyumda Türkler kadar zorlanmamıştır. Türkler dışındaki zikredilen toplulukların Almanya'ya uyumda zorlanmamalarının ve Alman toplumuna entegre olmalarının en önemli nedeni ortak payda olan Hristiyanlık'tır (Kırmızı, 2016). Ayrıca coğrafyanın da farklı oluşu diğer bir etkidir. Zira

gerek Almanlar gerekse Türkler oldukça farklı beşeri, kültürel ve siyasal coğrafya özelliklerine sahiptir. Ayrıca Türklerin büyük bir çoğunluğu, mümkün olan en kısa sürede mümkün olan en yüksek miktarda para biriktirip memlekete dönmeyi düşündüğünden lisan öğrenmeyi gerekli görmemiştir. Buna karşın, Almanya Hükümeti de getirttiği insanlara kendi dilini öğretmek için hiçbir girişimde bulunmamıştır (Akyol, 2011). Sonuçta ayrımcılığa uğramamak adına Türkiye'dekine benzer ortamlar kurmaya çalışan Türkler, Almanya'da içe kapanık Türk mahalleleri kurmuş ve bir tepki olarak özellikle kendi mahallelerinde, milli ve dini kimliklerini belirgin şekilde sergilemeye başlamışlardır. Nitekim diğer göçmen gruplarından farklı olarak sıra dışı bir toplum haline gelmelerine vesile olan bu milli ve dini refleks, zamanla Türk düşmanlığını körükleyen bir rol üstlenmiştir. Dahası, aynı nüfus Türkiye'deki gelişmelerden de uzak olduğu için zamanla kendi anavatanlarıyla da uyum sorunu yaşamaya başlamıştır (Hunn, 2005; Nuruan ve ark., 2005; Kırmızı, 2016).

Federal yapıya sahip bir cumhuriyet olan Almanya'da eğitim sistemi eyaletlere göre farklılıklar gösterir (EURYDICE, 2021). Ancak genel olarak 6 yaşını tamamlayan her ferдин okula gitmesi zorunludur. Bu zorunluluk, 18 yaşına kadar devam eder (EURYDICE, 2021; IOM, 2005; Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı -MEB TTKB-, 2022). Okulların çok büyük bir kısmı kamuya aittir ve eğitim gören öğrencilerin oran olarak %91'i bu tür okullara gitmektedir. Almanya'da ilköğretim eğitimi genelde 4 yıldır. İlkokulu bitirenler, kendi özellikleri ve öğretmen/okul/veli görüşü doğrultusunda genel itibarıyla Hauptschule, Realschule ve Gymnasium olarak adlandırılan ortaöğretim okullarına yönlendirilmektedir (Bingöl & Özdemir, 2014; EURYDICE, 2021; MEB TTKB, 2022). Almanya'nın eğitim sistemi oldukça eleyici, elitist ve karmaşıktır (Baran, 2002 akt. Bingöl & Özdemir, 2014). Bu çalışma, Almanya'ya göç kapsamında giden Türklerin eğitimde karşılaştığı sorunları inceleyen bir araştırma makalesidir. Araştırmada Almanya'nın eğitim sistemi ve dezavantajlı göçmen öğrencilere yönelik geliştirdiği eğitim politikalarının araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca fiili olarak bir göç ülkesi olmasına rağmen, toplumun heterojen değil homojen olduğunun uzunca bir süre savunulduğu Almanya'da, Türk göçmenlerin eğitimde önlerine çıkan zorlukların saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada, göç, coğrafi açıdan analiz edilmiş; göçün nedenlerine ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış; Almanya'ya doğru olan göç, nicel verilerden yararlanarak betimlenmiştir. Ardından Türklerin akademik anlamda başarılı olmalarına engel olan hususlar nelerdir? Alman eğitim sisteminin genel özellikleri nelerdir? Türklerin uyumsal zorluklarının tek müsebbibi kendileri midir? Almanya'da dezavantajlı göçmen gruplara yönelik

geliştirilen herhangi bir eğitim politikası var mıdır, varsa bu politikalar nelerdir? Sorularına yanıtlar aranmıştır.

Bütün elemelerden sonra, Alman eğitim sisteminde dezavantajlı göçmen öğrencilerin büyük çoğunluğunun Berufsschule olarak adlandırılan mesleki eğitim merkezlerine yönlendirildiği bir politika söz konusudur. Bu durumda, Almanya'daki göçmen öğrencilerin daha ziyade yardımcı işgücü kaynağı olarak görüldüğü ve o doğrultudaki okullara yönlendirildiği söylenebilir. Kuşkusuz akademik eğitim alan ve görece daha iyi kazanç getiren işlerde çalışan göçmenler de mevcuttur. Lakin böylesi bireylerin Almanlara nazaran çok daha fazla çalışmak zorunda kaldıkları ve okulu bitirdikten sonra da birçok engeli aşmak zorunda bırakıldıkları bir hakikattir.

YÖNTEM

Araştırman modeli

Araştırmada önce, coğrafi olan “göç kavramı” incelenmiş; göçmenler ve eğitimde karşılaştıkları sorunlar, nicel ve nitel olarak bütüncül bakış açısıyla ele alınmıştır. Bütüncül bakış açısı; “dünyayı çeşitli ölçeklerde yaşamlardan oluşan geosistem düşüncesiyle alternatif makro bir strateji kullanma (Girgin & Gülersoy, 2017)” şeklinde tarif edilmektedir. Bu bağlamda betimsel ve tarama modellerinin bütüncül bakış açısıyla kullanıldığı söylenebilir. Karasar’a göre (2012), tarama modeli; geçmişteki yahut hâlihazırdaki bir durumu var olduğu şekliyle tasvir etmeyi/betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2012). Coğrafya bilimi, plüralist veya çoğulcudur. “Günümüzün çağdaş coğrafyası idiografik/nomotetik, pozitivist/hümanist, kanitatif/kalitatif, modern/postmodern, liberal/Marksist vb. şeklinde sıralanabilecek tüm perspektif ve modelleri içinde barındıran bir bilim (Yavan, 2005)” olarak ifade edilir. Dolayısıyla bu çalışmada da nicel ve nitel, idiografik ve nomotetik perspektiflerin betimsel ve tarama modellerine uyarlanması söz konusudur.

Almanya'daki en büyük göçmen grupların başında gelen Türk nüfusu; ülkeye gidişleri, uyum problemleri ve eğitimdeki sorunları ile Almanya'nın bu sorunların çözümüne yönelik attığı adımlar, mekân bilim olan coğrafya ile pedagoji sentezinden geçirilerek tablo ve grafiklere dökülmek suretiyle bütüncül perspektifle ve mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. 1960'lardan itibaren artmaya başlayan diğer göçmen gruplarla Türklere yönelik geliştirilen eğitim politikaları saptanmış; giderek daha heterojen hale gelen göçmen öğrenci gruplarının okul sistemine entegre edilmesinin zorlukları, aynı grupların dirençleri ve bu zorlukları aşmak için hayata geçirilen uygulamalar incelenmiştir.

Araştırma grubu (evren-örneklem)

Bu çalışma, Almanya'ya göç eden Türklerin özellikle eğitimde karşılaştıkları sorunları ele alan bir araştırma makalesidir. Araştırmada, göçmen sorunuyla ilk karşılaşan ülkelerden Almanya'nın eğitim sistemi ve dezavantajlı göçmen öğrencilere ilişkin geliştirdiği eğitim politikalarının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca fiili anlamda bir göç ülkesi olduğu halde bunun aksinin çok uzun bir süre savunulduğu Almanya'da, Türk göçmenlerin eğitimde görece başarısız olmalarına neden olan uygulamaların saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada, göç, coğrafi açıdan analiz edilmiş; göçün nedenlerine ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış; Almanya'ya doğru olan göç, nicel verilerden yararlanarak betimlenmiştir. Ardından Türklerin akademik anlamda başarılı olmalarına engel olan hususlar nelerdir? Alman eğitim sisteminin genel özellikleri nelerdir? Türklerin uyumsal zorluklarının tek müsebbibi kendileri midir? Almanya'da dezavantajlı göçmen gruplara yönelik geliştirilen herhangi bir eğitim politikası var mıdır, varsa bu politikalar nelerdir? Sorularına yanıtlar aranmıştır. Dolayısıyla çalışmanın evreninin Almanya'daki göçmen gruplar, örnekleminin ise o göçmen gruplardan birini oluşturan Türkler olduğu söylenebilir.

Veri toplama araçları

Coğrafya; insanı, mekânı, yeryüzünü ve çevreyi bütünleştirebilen, sosyal bilimler ve fen bilimleri ile bağlantısı olan yegâne disiplindir. Hem bir doğal bilim hem de sosyal bilim olarak insanı ve çevresini incelemesi, fiziki ve kültürel dünyalar arasında bir köprü görevi görmesine yol açmakta, bütüncül düşünebilmeyi sağlamaktadır (Tümertekin, 1997: s.9; Pattison, 2003; Tümertekin & Özgüç, 2016: s.36-46). Bu çalışmada da coğrafyada sıklıkla kullanılan nicel verilere dayanarak mukayese yapmaya özen gösterilmiş; diğer göçmen gruplarla birlikte Türklerin Almanya'da maruz kaldıkları sorunlara, özellikle eğitimsel güçlüklerle bütüncül bir açıdan yaklaşılmıştır. Girgin ve Gülersoy'a ait 2017 yılındaki araştırmada, bütüncül perspektif; “dünyayı çeşitli ölçeklerde yaşamlardan oluşan geosistem düşüncesiyle alternatif makro bir strateji kullanma (Girgin & Gülersoy, 2017)” şeklinde tarif edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, hem nicel hem de nitel yöntemlerin sentezlendiği; betimleme ve taramaya ağırlık veren, mukayese ve analize dayanan bütüncül bir perspektifle hazırlanmıştır.

Verilerin toplanması/işlem yolu

Almanya'daki en büyük göçmen grup olan Türkler ile diğer göçmen gruplarına ait demografik ve eğitimsel yapının nicel verileri, tablo ve grafiklere dökülmüş; ortaya çıkan tablo ve grafikler yorumlanarak bazı sonuçlara erişilmiştir. Böylece mukayese imkânı da ortaya çıkmıştır. Göçmen gruplarının demografik özelliklerine ait verilere Uluslararası Göç Örgütü

(International Organization for Migration IOM) ve Federal İstatistik Bürosu'ndan (DESTATIS) erişilmiştir. Eğitim durumu, okul tiplerine göre dağılım, mesleki eğitime ilişkin güncel veriler için Avrupa Birliği Eğitim Ağı EURYDICE, Federal İstatistik Dairesi DESTATIS ve Avrupa İstatistik Ofisi EUROSTAT istatistikleri kullanılmıştır.

BULGULAR

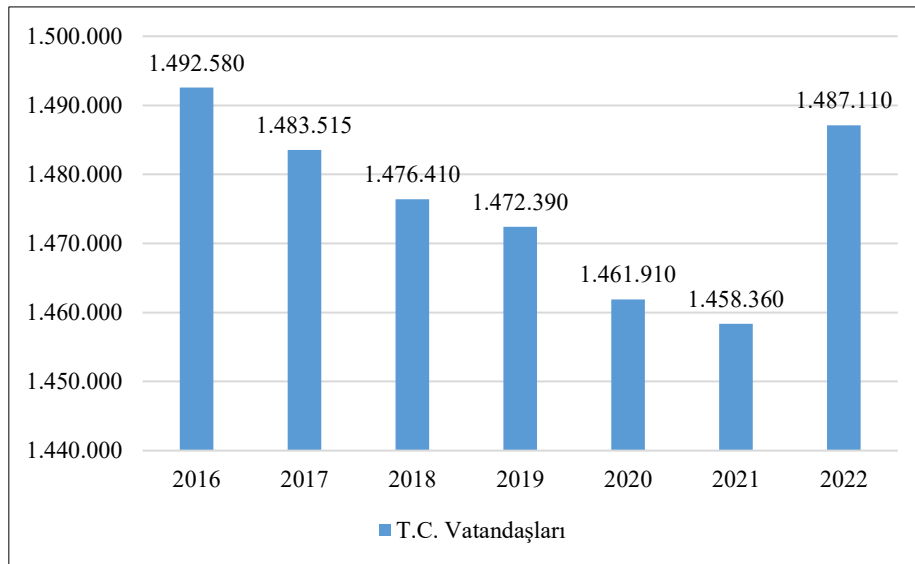
Türklerin Almanya'ya göçü ve Almanya'daki en büyük göçmen grup olarak Türkler

İkinci Dünya Savaşı'nda fiziksel ve ekonomik açıdan enkaza dönüşen ve bu enkazdan sıyrılmak isteyen Almanya; özellikle sanayi, madencilik, enerji ve inşaat gibi çalışma şartlarının ağır olduğu sektörler için işgücü fazlasına sahip Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz ülkelerinden işçi talep etmiştir. Zira Almanya'nın bu sektörlerde çalışacak insan gücü bulunmadığı gibi, bu işçiler, yerli işçiye göre daha düşük ücretle çalışabilmektedir. Almanlar, prestijli olmayan bu sektörlerdeki işlerden kaçınmakta ya da bu işleri çok yüksek ücretler karşılığında kabul etmektedir. Dahası, Almanya, kendi vatandaşları için çalışma çağına gelene kadar yapması gereken yatırımlar ile emeklilik ödemelerinden de bu sayede tasarruf etmiş olmaktadır. Nitekim Gitmez'in 1983'teki araştırmasına göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan Berlin Duvarı'nın inşa edildiği 1961 yılına kadar geçen sürede, Batı Almanya'da çalışan nitelikli 3 milyon Doğu Alman işçinin eğitim ve diğer maliyetlerinden sağlanan tasarrufun o dönemki şartlarda 22,5 milyon mark, 1976'daki şartlarda ise 55 milyon mark olduğu belirlenmiştir (Gitmez, 1983).

Türkiye açısından Türklerin Almanya'ya göçü başlangıçta bir devlet politikasıdır. Türk Devleti, ülkedeki işsiz nüfus baskısını azaltmak; mevcut yüksek işgücü arzını istihdam edebilmek; iş gücü olarak gönderilenlere yapmak zorunda olduğu zorunlu harcamalardan tasarruf edebilmek için bu göçü desteklemiştir. Ayrıca özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda mevcut olan ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için, işçi dövizleri önemli bir kaynak olarak görülmüştür (Şen & Koray, 1993). Nitekim Almanya'ya göç etmiş Türklere yönelik 1963'te yapılan bir ankette, işçilerin %47'sinin ekonomik olumsuzlukları düzeltmek nedeniyle; %23'ünün kendisi ve ailesinin istikbali nedeniyle; geri kalan %30'luk kısmın ise diğer nedenlerle göç ettikleri saptanmıştır (Abadan Unat, 2017).

Türklerin Almanya'ya göçü 1957 yılına dayanır. Evvela on iki kişilik bir sanatkâr grubun 1957'de çalışmak üzere gitmesi ve bunu diğer işçilerin takip etmesiyle başlayan Almanya'ya göçü yasal anlamda örgütleyebilmek için, iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmıştır (Erdoğan, 2021; Nuruan ve ark., 2005). Federal Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye, bundan 62 yıl önce, 30 Ekim 1961'de İş Gücü Anlaşması'nı imzalamış ve Anlaşma'nın daha ilk yılında yaklaşık

6.700 kişi, “misafir işçi” veya “konuk işçi” anlamına gelen “Gastarbeiter” olarak Almanya’ya gitmiştir (Nuruan ve ark., 2005; Aydın, 2021; Erdoğan, 2021; İçduygu & Yakıcı, 2021; Süsmuth, 2021). Dahası, 1961-1973 yılları arasında, 2,6 milyon Türk işçi bu anlaşmaya dayanarak Almanya’da çalışma izni için müracaat etmiş ve her 4 başvurandan 1’i, başka bir şekilde ifade etmek gerekirse 867.000 kişi veya başvuruların %33,3’ü Almanya’ya kabul edilmiştir (Erdoğan, 2021; Süsmuth, 2021). Anlaşma 2 yıllık bir süreyi öngörse de (Arayıcı, 2002; Bingöl ve Özdemir, 2014) işçilerin kalış süreleri, sonrasında uzatılmış ve 1973’e gelindiğinde Türklerin sayısı 1 milyona ulaşarak “misafir işçilerin” önemli bir kısmı yerleşik duruma gelmiştir (Akyol, 2011; Erdoğan, 2021). Almanya, 23 Kasım 1973’te işçi alımını durdurma kararı almasına rağmen özellikle aile birleşimi uygulaması sayesinde, eşlerini ve çocuklarını yanlarına aldırarak Türklerin sayısı artmaya devam ederek 1981 yılı itibariyle 1 milyon 546 bini aşmıştır (Erdoğan, 2021). 2002’de 600.000’i Alman vatandaşlığına geçenlerin, 1.912.169’u Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının oluşturduğu, toplamda 2.500.000 civarında Türk söz konusu olmuştur (Nuruan ve ark., 2005). Nitekim günümüzde üçüncü, hatta dördüncü kuşağın yaşadığı Almanya’da 3 milyon civarında Türkiye asıllı yerleşik olup; bunların 1,5 milyon kadarı Almanya vatandaşlığına sahiptir (Cuntz, 2011; Erdoğan, 2021; Kaya, 2021; Süsmuth, 2021). Güncel verilere göre Almanya’da yaşamakta olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının 2022’deki sayısı 1.487.110’dur (Grafik 1).

Grafik 1. Yıllara göre Türk uyruklu nüfusun sayısal değişimi: 2016-2022 (DESTATIS, 2023a)

Türkiye’den Almanya’ya işgücü anlaşması uyarınca göç eden Türklerin 1968 yılı itibariyle %78’i, 1972 yılı itibariyle ise %76’sı 25-39 yaşları arasındadır. Bunların eğitim düzeyi genelde düşük olmasına rağmen Türkiye ortalamasının üzerindedir. Nitekim 1970 nüfus sayımında 20-39 yaş aralığında olup da ilkokul mezunu olanların oranı salt %35,9 iken, yurt

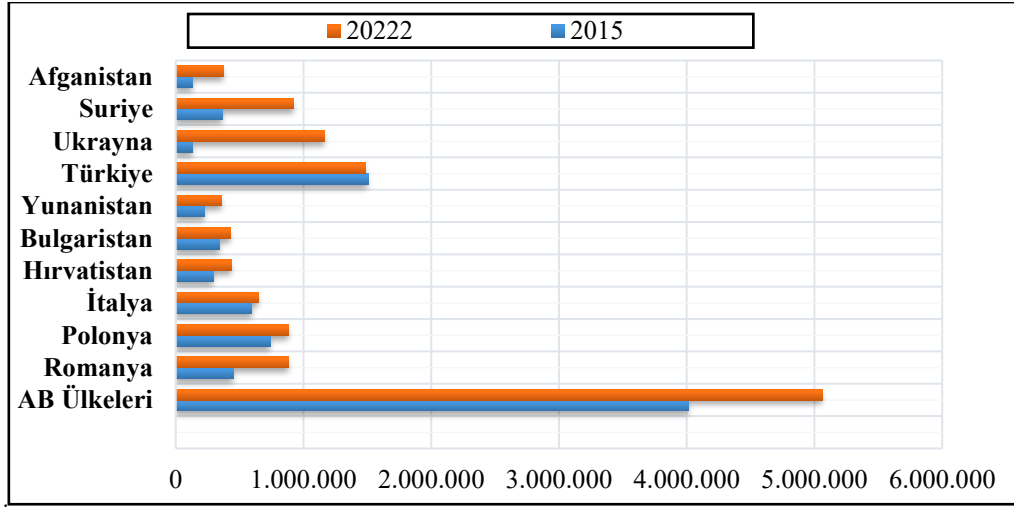
dışına çalışmaya gidenlerin %63,1'i ilkokul mezunudur (Kemiksiz, 1989). Almanya'ya göç eden Türklerin aynı dönemde göç eden diğer göçmen gruplarla yapılan mukayesesinde, vasıflı olma oranlarının görece yüksek olduğu belirlenmiştir. Örneğin 1968 yılı için Türklerdeki vasıflı oranı %24,6 iken; aynı oran Yunanlılarda %4,7; İtalyanlarda %24,2; İspanyollarda %6,7'dir. 1969'da söz konusu oranlar Türkler için %28,2; Yunanlılar için %2,4; İtalyanlar için %27,1; İspanyollar için %3,5 şeklindedir. 1970 yılında ise aynı oranların Türklerde %34; Yunanlılarda %5,2; İtalyanlarda %29,9; İspanyollarda %4,1 olduğu saptanmıştır (Pur, 1974).

Almanya'daki Türklerin sayısal değerine göz atıldığında sayının sürekli arttığı saptanmıştır. Örneğin 1968-1969 döneminde 171.046; 1970-1971 döneminde 373.000; 1973-1974 döneminde 605.000 olan Almanya'daki Türk nüfus sayısı, 1980 yılına gelindiğinde 1.462.400 seviyesine erişmiştir (Abadan Unat, 2017). Nitekim 2021'deki AB araştırmasına göre, Almanya'da 9 milyonu yabancı uyruklu, 9,8 milyondan fazlası Alman vatandaşı olmak üzere 18 milyonun üzerinde göçmen bulunmaktadır (EURYDICE, 2021). Federal İstatistik Dairesi DESTATIS'ten temin edilen veriler, Almanya'da bulunan yabancı nüfus sayısının 2015'te 9.107.895, 2022'de ise 13.383.910 olduğunu göstermektedir. Bu sayının 2022 yılı itibariyle 5.064.515 kişiden oluşan büyük kısmı İtalya, Yunanistan, Portekiz, Hırvatistan, Polonya, Bulgaristan, Romanya vb.den oluşan AB ülkelerine aittir. AB üyesi ülkeler dışındaki en kalabalık topluluğu 2020 itibariyle 1.487.110 kişilik nüfusuyla Türkiye vatandaşları, en kalabalık ikinci topluluğu ise 1.164.200 kişilik nüfusuyla Ukrayna vatandaşları meydana getirmektedir (Tablo 1 ve Grafik 2). Ukrayna vatandaşlarının Almanya'nın en kalabalık göçmen gruplarından biri olması 2022'de gerçekleşmiştir. Zira Almanya'daki Ukraynalıların sayısı 2015'te 133.775, 2020'de 145.515'tir. 2022 yılına gelindiğinde Rusya-Ukrayna Savaşı başlamış ve Almanya'ya göç eden Ukraynalı sayısı 1 yılda 1.164.200'e erişmiştir (Tablo 1 ve Grafik 2).

Tablo 1. Almanya'da seçilen milletlere göre yabancı nüfus: 2015-2022 (DESTATIS, 2023c)

Milliyet	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam	9.107.895	10.039.080	10.623.940	10.915.455	11.228.300	11.432.460	11.817.790	13.383.910
AB	4.013.180	4.279.770	4.701.290	4.789.755	4.882.495	4.895.905	4.985.490	5.064.515
Romanya	452.720	533.660	622.780	696.275	748.225	799.180	844.535	883.670
Polonya	740.960	783.085	866.855	860.145	862.535	866.690	870.995	880.780
İtalya	596.125	611.450	643.065	643.530	646.460	648.360	646.845	644.970
Hırvatistan	297.895	332.605	367.900	395.665	414.890	426.845	434.610	436.325
Bulgaristan	339.930	348.475	362.245	363.205	363.650	364.285	410.885	429.665
Yunanistan	226.925	363.320	310.415	337.015	360.170	388.700	362.565	361.270
Türkiye	1.505.115	1.492.580	1.483.515	1.476.410	1.472.390	1.461.910	1.458.360	1.487.110
Ukrayna	133.775	136.340	138.045	141.350	143.545	145.515	155.310	1.164.200
Suriye	366.655	637.845	698.950	745.645	789.465	818.460	867.585	923.805

Milliyet	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Afganistan	131.455	253.485	251.640	257.110	263.420	271.805	309.820	377.240

Grafik 2. Almanya’da seçilen milletlere göre yabancı nüfus: 2015 ve 2022 (DESTATIS, 2023c)

Almanya’nın eğitim sistemi ve Almanya’da uygulanan eğitim politikaları

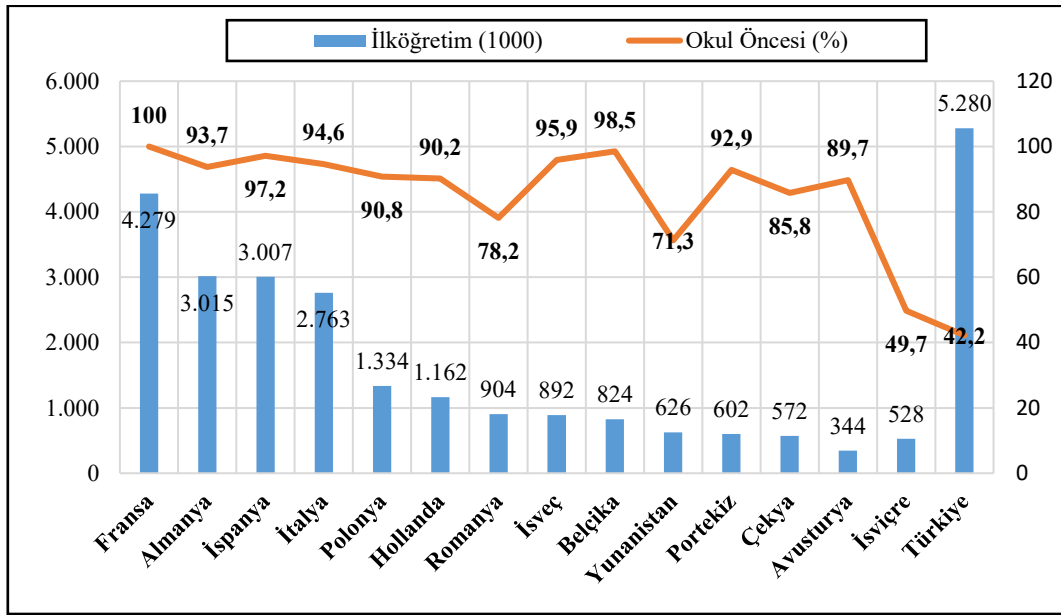
Almanya’daki Türk nüfusun en önemli sorunlarından biri eğitimidir (Peköz, 2002: s.71; Wellman, 2011; Bingöl & Özdemir, 2014; Erdoğan, 2021). Zira Almanya’ya ilk giden Türkler, genel eğitim düzeylerinin düşük olması ve gittikleri ülkenin dilini konuşamamaları nedeniyle uyum zorlukları yaşamıştır. Bu durum, onları dezavantajlı bir topluluk haline getirmiş ve zaman içinde, Türklerin hemşehrlik ile aile bağları temelinde, sosyo-iktisadi seviyesi düşük semtlerde yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Doğal olarak geleneksel ve kapalı yaşam koşullarının sürdüğü Anadolu’nun kırsal bölgelerinden gelen Türkler, Almanya’da daha içine kapanık bir hayat sürdürmeye başlamıştır (Nuruan ve ark., 2005; Akyol, 2011; Kaya, 2011). Dahası, Alman toplumuna adapte olamayan ilk kuşak, Türkiye’de yaşanan gelişimden de uzak kaldığı için zamanla kendi anavatanlarıyla da uyum sorunu yaşar hale gelmiştir. Dolayısıyla hem anavatanlarında hem de göç ettikleri ülkede dezavantajlı bir kitleye dönüşerek göç literatüründe ender rastlanan bir örneğe evrilmişlerdir. Nitekim sıklıkla işitilen “Almanya’da yabancı, Türkiye’de Alamancı” tabiri, anlatılmak istenen vaziyeti özetleyen önemli bir söylemdir. Almanya, 1979 yılına kadar yabancılar politikasını “iş ve işgücü piyasası politikası” açısından ele almış, meselenin sosyal ve özellikle eğitim boyutuyla hiç ilgilenmemiştir (Nuruan ve ark., 2005; Akyol, 2011). Üzerinden 60 yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen Türklerin, hâlâ ülkeye uyum sağlamada en çok sıkıntı çeken kitle olarak görülmesine devam edilmektedir (Şen, 1993; Kaya, 2011; Wellmann, 2011).

Almanya, federal yapıya sahip bir cumhuriyettir. Dolayısıyla ülkenin eğitim sistemi eyaletlere göre farklılıklar gösterebilir (EURYDICE, 2021; MEB TTKB, 2022). Almanya'da altı yaşını tamamlayan her çocuğun okula gitme zorunluluğu vardır. Okula devam zorunluluğu 6 yaşını doldurmuş çocuklar için başlar ve 18 yaşına kadar devam eder. Bu süre 12 yıldır. Bazı eyaletlerde eğitim 9 yılı tam zamanlı okul, geriye kalan 3 yıl ise hem okul hem de mesleki eğitim olabildiği gibi akademik eğitime yönelik de olabilir. Zorunlu eğitimden sonra genel öğretime devam etmek istemeyenler, 18 yaşını dolduruncaya kadar öğretimini yaygın mesleki eğitim kurumlarında sürdürmek zorundadır (IOM, 2005; EURYDICE, 2021; MEB TTKB, 2022; Deutschland.de, 2023). Ancak Berlin, Brandenburg, Bremen ve Thüringen eyaletlerinde zorunlu eğitim süresi 10 yıldır (EURYDICE, 2021). Okulların çok büyük bir kısmı, vergilerle finanse edilen kamu okulları şeklindedir. Almanya'da eğitim görmekte olan öğrencilerin %91'i kamu okullarına, %9'luk kısmı ise paralı özel okullara devam etmektedir (Deutschland.de, 2023). Kamu okulları ücretsiz hizmet vermektedir. Ders kitabı gibi eğitim materyalleri çoğunlukla ücretsiz, bazen de öğrenciye zimmetlenmek ve sene sonunda iade edilmek suretiyle ödünç verilir. Söz konusu uygulamalar, eyaletlere göre değişebilir. Nitekim bazı eyaletlerde ailelerden eğitim materyalinin karşılanması hususunda katılım payı yahut materyalin tamamının karşılanması talep edilir ve ailelerin ekonomik durumunun yetersizliği durumunda materyal masrafları, "Federal Eğitim Teşvik Yasası" kapsamında hükümetlerce geri ödemesiz olacak şekilde karşılanır (Kappler & Reichart, 2003; Deutschland.de, 2023).

İlkokula karşılık gelen "Grundschule" eğitimi genel olarak 4 yıldan oluşur, ancak Berlin ve Brandenburg gibi eyaletlerde bu süre 6 yıldır. Almanya'da okula başlayacak çocukların 6 yaşını doldurmuş olması gerekir. Bunun için 30 Haziran tarihi, ölçüt olarak alınır ve 30 Haziran itibarıyla 6 yaşını dolduranların 1 Ağustos'ta başlayacak eğitim-öğretim yılında okula gitmeleri zorunludur. Ancak henüz 6 yaşını doldurmamış fakat 1 Temmuz-31 Aralık arasında dolduracak olan çocuklar, ailelerinin talebi ve müracaatı ile okul için gereken fiziksel, duyuşsal ve bilişsel olgunluğa eriştiklerinin tespiti durumunda okula başlamalarına okul idaresince karar verilebilir. Bunun için okul doktoru ile pedagogların olumlu rapor vermeleri şarttır. Sağlık kontrolleri okul doktorunca yapılmaktayken, zihinsel yetenekleri ölçen test, pedagoglarca uygulanmaktadır (Abalı, 2000).

İlkokulu bitirenler yetenek, ilgi ve başarı durumlarıyla öğretmen ve aile görüşü doğrultusunda genelde Hauptschule, Realschule ve Gymnasium okullarından oluşan ortaöğretim kurumlarına gönderilir. Okul çağında olduğu halde okul için gereken beceriye sahip olmayan çocuklar "Schulkindergarten" adı verilen sınıflara alınır (Bingöl & Özdemir, 2014;

EURYDICE, 2021; MEB TTKB, 2022). Almanya'nın ilköğretimdeki öğrenci sayısı 2020 yılı itibariyle 3.015.000 iken bu sayı Türkiye'de 5.280.000'dir (Grafik 3). Okul öncesi eğitimi Almanya'da yasal bir zorunluluk değildir, lakin IOM'nin 2005'te yayımladığı bir araştırmasında 3-6 yaş arasındaki her çocuk ülkedeki anaokullarında yer bulabilmektedir (IOM, 2005) ve eyaletlerin çoğunda yetkililer zorunlu olmayan bu kademeyi zorunlu kılma hakkına sahiptir (EURYDICE, 2021). Nitekim Almanya'daki okul öncesi çağındaki olan 3-6 yaş arası çocukların okul öncesi kurumlara gitme oranı 2020 yılı itibariyle %93,7 iken, Türkiye'de bu oran %42,2'dir (Grafik 3).

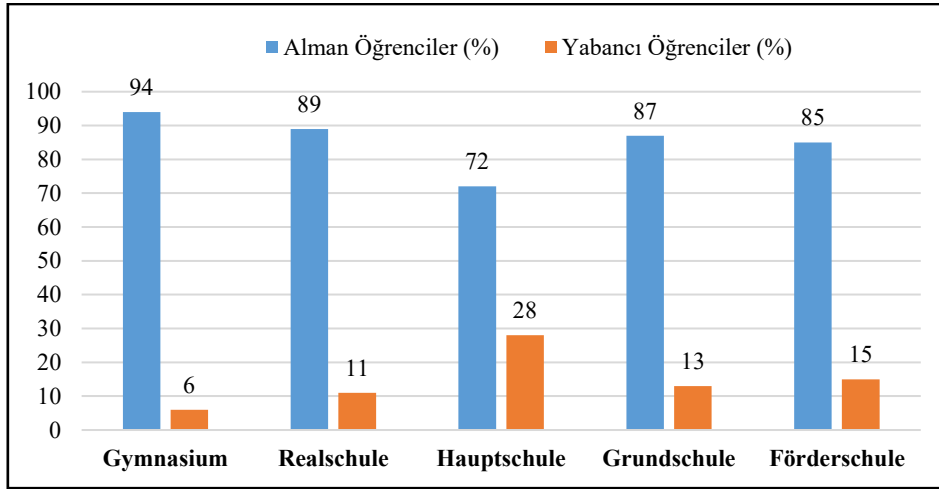
Grafik 3. Seçilmiş bazı ülkelerde okul öncesi ve ilköğretime giden öğrenciler: 2020 (Eurostat, 2023a; 2023b)

Almanya'da ortaöğretim iki basamaktan oluşmaktadır. 5-10. sınıfları kapsayan ilk Kademe, öğrencileri ikinci kademeye hazırlarken; 11-13. sınıfları kapsayan ikinci kademe, hem yükseköğretime hem de mesleki eğitime hazırlar (MEB TTKB, 2022). Almanya'nın eğitim sistemi oldukça eleyici, seçkinci/elitist ve bir o kadar komplike bir yapıya sahiptir (Baran, 2002 akt. Bingöl, 2014). Fakat genel olarak ortaöğretim temelde üç okul tipinden meydana gelir. Bunlardan "Hauptschule"ler ilkokuldan sonra akademik başarı durumu iyi olmayan öğrencilerin yönlendirildiği okullardır ve diğer okul tiplerine nazaran düşük seviyeli (IOM, 2005; Soyudoğru, 2019: s.69; MEB TTKB, 2022). "Hauptschule"ye daha çok dezavantajlı sosyal gruplar ve göçmen ailelerin çocukları gitmektedir. Bu okullardan mezun olanlar tezgâhtarlık, araba tamirciliği, kuaförlük, büro elemanı gibi daha az gelir getiren mesleklere yönelmek durumunda kalmaktadır ve çoğunlukla devam mecburiyeti olan "Berufsschule" adındaki meslek öğreten kurumlara yönelmek zorundadır (Schierup, 2006: s.159 akt.

Soyudoğru, 2019: s.70; MEB TTKB, 2022). Sözü geçen okullar, Türkiye’de eski tabirle ıraklık eğitim merkezlerine veya yeni ismiyle mesleki eğitim merkezlerine benzetilebilir. O halde, Alman eğitim sisteminin, dezavantajlı göçmen öğrencilerin büyük çoğunluğunu yardımcı işçi olarak gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Lakin bu şekildeki mesleki eğitim merkezlerinin Alman eğitim sistemi içinde “Amiral Gemisi” (Flaggschiff) olduğu özellikle ifade edilmektedir (DESTATIS, 2023b).

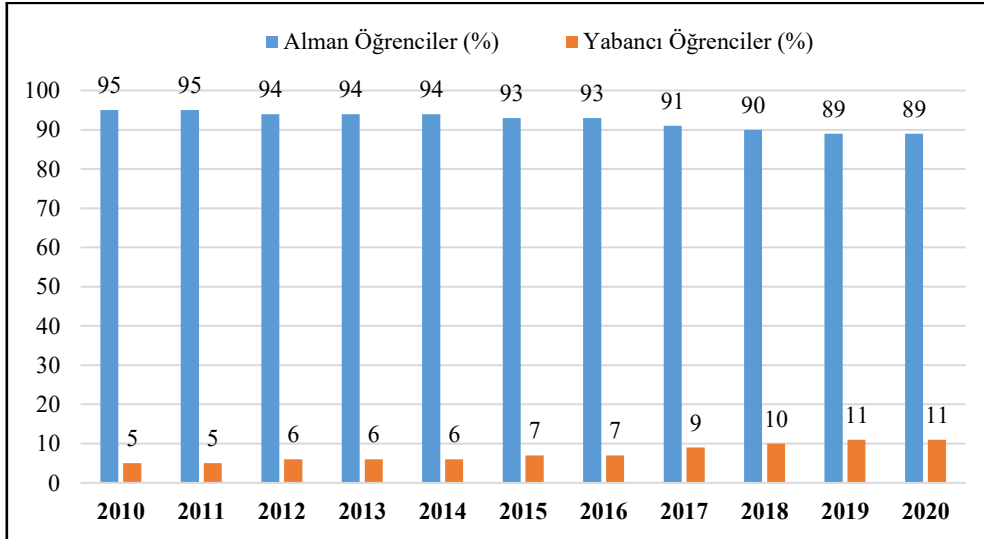
“Realschule”ler akademik açıdan orta seviyeli bir okul tipi olup, “Hauptschule” ile “Gymnasium” arasında genel eğitim ve mesleğe hazırlık eğitimi vermektedir (MEB TTKB, 2022). “Realschule”, “Hauptschule”ye kıyasla daha yüksek vasıflı işleri hedefleyen mesleki eğitimin temelini atan bir ortaöğretim kurumu olarak kabul edilir (IOM, 2005). “Realschule” diploması alan öğrenciler öğrenimlerine mesleki eğitim veren “Fachoberschule”lere devam ederken, başarılı olanlar da bir üst basamak olan “Gymnasium”lara geçiş yapabilir (MEB TTKB, 2022). “Gymnasium”lar akademik ortaöğretim kurumları olup yükseköğretime devam edebileceklerin seçildiği en zorlu okullardır. Bu okullara gidenler yükseköğretim imkânı dışında daha itibarlı mesleki eğitim alma imkânına kavuşmaktadır (IOM, 2005; Soyudoğru, 2019). Almanya’da engelli çocuklar ve gençlerin de okula giderek zorunlu eğitimlerini tamamlamaları gerekmektedir (EURYDICE, 2021). Bu öğrenciler, “Förderschule” veya “Sonderschule” ismi verilen okullarda eğitim görmektedir. “Förderschule” veya “Sonderschule”ler, gelişimleri normal okullarda desteklenemeyen görme, işitme ve/veya konuşma engeli olan öğrencilerin yanı sıra felçli öğrenciler ile özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim gördüğü okullardır. Ancak bu tür okullarda yukarıda sıralanan engelleri olmadığı halde; lisan yetersizliği ve uyum yahut intibak problemleri nedeniyle çok sayıda Türk çocuğunun gittiği bir gerçektir (MEB TTKB, 2022). 2007’den bu yana, bu tür okullarda eğitim gören özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenci oranı düşerken, normal okullarda özel eğitime ihtiyacı olan öğrenci oranı önemli ölçüde artmıştır (EURYDICE, 2021).

Bu noktadan hareketle adı geçen okul türlerine devam eden öğrenci oranı incelendiğinde dikkat çekici sonuçlara erişilir. Örneğin Almanya’da 2020 itibariyle akademik lise olan “Gymnasium”lara gitme oranı Almanlarda %94 gibi oldukça yüksek bir seviyede iken, aynı oran yabancı kökenli öğrencilerde salt %6 düzeyindedir. “Realschule”lere gidenlerin %89’u Alman, %11’i yabancı öğrenci; “Hauptschule”lere gidenlerin %72’si Alman, %28’i yabancı; “Grundschule”lere gidenlerin %87’si Alman, %13’ü yabancı; “Förderschule”lere gidenlerin %85’i Alman, %15’i yabancı kökenli öğrencilerden oluşmaktadır (Grafik 4).

Grafik 4. Alman ve yabancı öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı: 2020 (DESTATIS, 2023b)

Mesleki eğitime gidenlerin oransal değerine bakıldığında, yabancı kökenli öğrenci miktarının zaman içinde arttığı görülür. Örneğin mesleki eğitim sisteminde olan Almanların oranı 2015 yılında %94 iken, yabancıların oranı salt %6'dır. Bu veri yabancı kökenli nüfus arasında eğitim sistemine dâhil olmayanların fazla olduğu anlamına geldiğinden önemlidir. Nitekim benzer durumun 2015 ve 2020 yıllarına doğru devam ettiği görülür ve 2015'te mesleki eğitim alanların %93'ü Alman iken, %7'si yabancı; 2020'de ise %89'a karşılık %11'tir (Grafik 5). Dikkat edilirse 2020'ye doğru yabancıların mesleki eğitimdeki temsil oranı diğer yıllara göre artış kaydetmiştir. Bu durumun en önemli sebebi, Almanya'nın yabancıların entegrasyonuna yönelik atmaya başladığı adımlardan kaynaklanmaktadır.

Grafik 5. Mesleki eğitim sistemindeki Alman ve yabancı öğrenci dağılımı: 2010-2020 (DESTATIS, 2023b)

Çeliktaş Ekti'ye ait 2009'daki çalışmaya göre, 2002-2003 Eğitim Yılı'nda Almanya'da "Gymnasium"lara gidenlerin 22.792'si Türk öğrencidir ve bu sayının oransal değeri salt %1'dir. "Realschule"lere gidenlerin 38.787'si, diğer bir ifadeyle %3'ü; "Hauptschule"lere

gidenlerin 96.144'ü, başka bir deyişle %8'i; "Grundchule"lere gidenlerin 170.238'i, oransal ifadeyle %5'i Türk öğrencilerden meydana gelmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. 2002/2003 eğitim yılı Türk ve diğer göçmen öğrenci okul türüne göre dağılım (Çeliktaş Ekti, 2009)

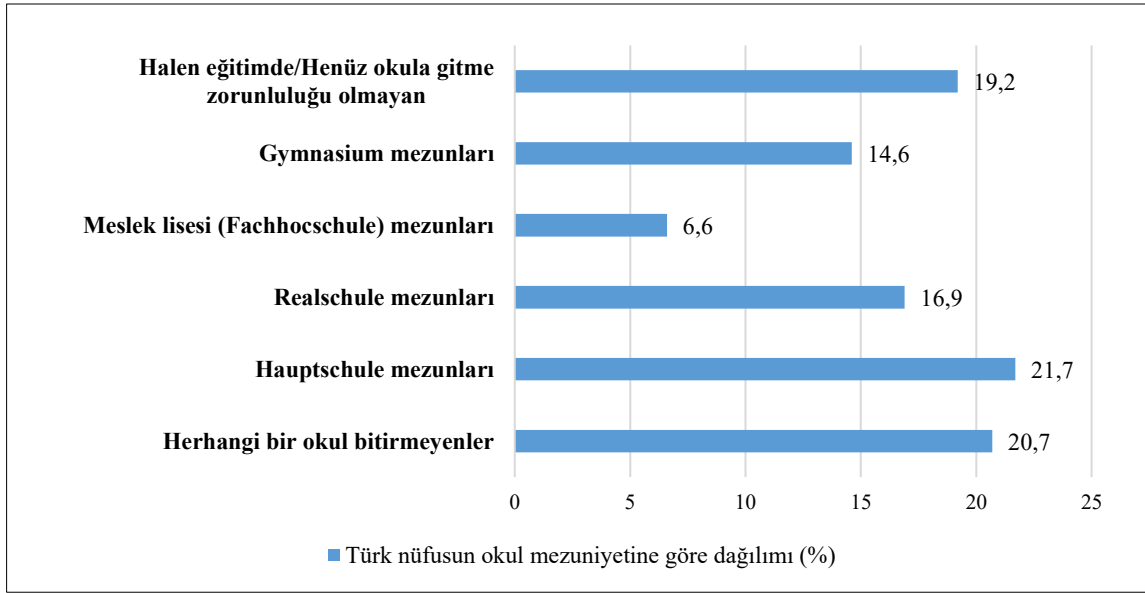
Okul türü	Yabancı öğrenci sayısı	Türk öğrenci sayısı	Yabancı öğrenci oranı (%)	Türk öğrenci oranı (%)	Türk öğrencilerin yabancı öğrenciler içindeki oranı (%)
Grundschule	387.628	170.238	12	5	44
Hauptschule	196.934	96.144	17	8	48
Realschule	84.351	38.787	6	3	45
Gymnasium	88.594	22.792	4	1	25
Diğer	137.057	55.644	10	4	41

Zaman geçtikçe Türklerin yükseköğretime geçiş imkânı tanıyan "Gymnasium"lara gitme oranında görece artışlar yaşanmıştır. Federal İstatistik Ofisi DESTATIS'in 2021'de yayımladığı 2018 yılı verilerine yer verilen rapora göre, "Gymnasium"lara devam eden Türk öğrencilerin oranı %4,4'tür. Bu değer göç geçmişi olmayanlarda %70,1'dir. Aynı raporda "Hauptschule"lere giden Türklerin oranının %10,2; "Realschule"lere giden Türklerin oranının %7,7; "Berufsschule"lere giden Türklerin oranının %6,9 olduğu ifade edilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Devam ettikleri okul türüne ve göç geçmişine göre öğrenciler: 2018 (DESTATIS, 2023e)

Okul Türü	Genel Toplam (1000)	Göç Geçmişi Olmayanlar (%)	Göç Geçmişi Olanlar (%)	Türkler (%)	AB 15 (%)	AB Doğru (%)	Diğer (%)
Grundschule	2.856	60,6	39,4	4,8	3,6	6,9	18,4
Hauptschule	304	42,6	57,4	10,2	5,6	9,3	27,9
Realschule	1.134	59,8	40,2	7,7	3,7	6,3	17,3
Gymnasium	2.492	70,1	29,9	4,4	3,4	5	13,3
Ortaöğretim I. Kademe Mezuiyeti	47	53,2	46,8	12,5			20,5
Veren Mesleki Eğitim Ortaöğretim II. Kademe Mezuiyeti	275	65,8	34,2	7,3	3,9	4,9	14,4
Veren Mesleki Eğitim Berufsschule	1.073	70,9	29,1	6,9	3,3	4,3	12
Diğer Mesleki Okullar	285	68,4	31,6	6,7	3,6	5	13,3

Türk kökenli göçmen nüfusun okul mezuniyet dağılımını gösteren DESTATIS'in 2023 yılında yayımladığı son raporda geçen 2022 yılı verilerine göre, Türklerde "Gymnasium" mezunlarının oranı %14,6; "Hauptschule" mezunlarının oranı %21,7; "Realschule" mezunlarının oranı %16,9; yükseköğrenime geçme imkanı tanıyan mesleki lise olan "Fachhochschule" mezunlarının oranı %6,6; herhangi bir mezuniyeti olmayanların oranı ise %20,7'dir (Grafik 6).

Grafik 6. Almanya'daki Türk kökenli göçmen nüfusun okul mezuniyetine göre dağılımı: 2022 (DESTATIS, 2023d)

Petschel'in (2021) ortaya koymuş olduğu araştırmaya göre, eğitim düzeyi düşük ebeveynlerden meydana gelen ailelerin çocuklarının yalnızca %13'ü "Gymnasium"lara gidebilmekte iken, yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerden oluşan ailelerin çocuklarının %64'ü "Gymnasium"lara gitmenin ötesinde Almanya'da alınabilecek en yüksek eğitimi almaktadır. Dahası, yüksek eğitilmiş oldukları halde göç geçmişi bulunan ebeveynlerin çocuklarının "Gymnasium"lara gitme oranları %61 ile görece düşük iken, aynı eğitim düzeyine sahip fakat göç geçmişi olmayan ebeveyn çocuklarında bu oran %66 ile yüksektir. Bu etki özellikle yabancı çocuklar arasında daha belirgindir. Zira ebeveynleri yüksek eğitilmiş olmasına rağmen yabancı öğrencilerde "Gymnasium"lara gitme oranı %50'dir (Petschel, 2021).

Almanya'nın eğitim ve entegrasyon politikası olarak en fazla önemseydiği husus Almanca öğretimidir. Yabancı dil eğitimini de ilkokuldan itibaren zorunlu ders olarak verir. Eyaletlerde zorunlu yabancı dil olarak genelde İngilizce ve Fransızca söz konusudur. Ancak eyaletler zorunlu yabancı dil derslerinin yanı sıra göç kaynaklı eden ülkelerin (İtalyanca, Portekizce, İspanyolca, Türkçe vb.) dillerini veya komşu ülkelerin (Danca, Felemekçe, Lehçe, Çekçe vb.) dillerini de seçmeli olarak vermektedir (EURYDICE, 2021). Avrupa Birliği mevzuatı uyarınca bir mülteci çocuğunun üç ay içinde okula kaydolması gerekmektedir. Ancak Almanya'da statü belirleme süreci tamamlanmadan bu çocuklar okula gidemediğinden bu sürenin daha uzun sürdüğü söylenebilir (Bloch ve ark., 2015 akt. Erşekerci, 2020: s.52). Kuşkusuz statüleri belirlenene kadar mülteciler, kabul merkezlerinde kaldıkları süre boyunca Almanca öğrenme kurslarına katılmak zorundadır (Erşekerci, 2020: s.52). Almanya'da dil bilmeyen yabancı

çocuklar, normal sınıflara geçmeden önce okula bir hazırlık sınıfında veya uluslararası sınıfta başlar. Bazen normal bir sınıfa geçiş dört yıl kadar sürebilir. Bu durum, böylesi öğrencilerin örgün okul sisteminden ayrılmalarına neden olmaktadır (Erşekerci, 2020). Örneğin, okulu terk edenlerin oranı Türklerde %18,8'dir (DESTATIS, 2023b). Nitekim 2000'li yılların ortalarından itibaren göçmen öğrencilere yönelik Almanca öğretimini önceleyen, Almancayı öğrendikten sonra ise mesleki eğitime yönlendirmeyi esas alan projeler geliştirilmiştir ve özellikle dil eğitimi için göçmen öğretmen sayısının artırılması söz konusudur (EURYDICE, 2021). Zira giderek daha heterojen hale gelen göçmen öğrenci grubunun okul sistemine entegre edilmesi en büyük zorluklardan biridir ve bu zorluğu aşmanın anahtarlarından birinin eğitim dili olan Almancayı öğrenmekten geçtiğine inanılmaktadır (Wellmann, 2011; EURYDICE, 2021). Dolayısıyla katılımcıların ana dilini ve kültürünü bilen, kendileri de göç deneyimi yaşamış bu tür "kültürel aracılar", kültürlerarası bir köprü görmenin yanında kendi yaşam hikâyeleriyle birer rol model olarak Almancanın öğrenilmesini sağlayabilmektedir. Bu uygulama, Bavyera eyaletinde bir pilot proje olarak başlatılmıştır (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2023). Neticede özellikle Almanya'nın yükseköğretim sisteminde yeterince temsil edilmeyen grupların başında çocuklu öğrenciler, engelli ve kronik hastalığı olan öğrenciler ile göçmen kökenli öğrencilerin geldiği ifade edilmektedir (EURYDICE, 2021).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüz dünyasında insanlar, tehlikeli ve yasa dışı olmasına rağmen doğdukları ülkeleri terk ederek yeni yaşamlar kurmaya çalışmaktadır. Bir görüşe göre; özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, üstünde doğup ölünen ülke sayısı git gide azalmaktadır (George, 1991: s.98; Castles & Miller, 2008: s.30). Göç, önemli birer coğrafi olgudur ve hâlihazırdaki dünya nüfus dağılışı, geçmişte yaşanmış büyük göçlerin sonucudur. Bu olgunun yönü; kıtalararası, ülkelerarası, bölgelerarası, kırdan kente veya kentten kıra doğrudur (Öngör, 1961: s.595-596; George, 1991: s.98-99; Tümertekin & Özgüç, 1997: s.282; Tümertekin & Özgüç, 2016: s.289). Göç, basit bir yer değiştirme olayı değildir. Göçmeni turistle, göçebeyle bir tutmamak gerekir (Öngör, 1961: s.595).

Uluslararası Göç Örgütü verilerine göre, dünyadaki uluslararası göçmen sayısı 2020 yılı itibarıyla 281 milyondur. Bir başka ifadeyle, dünya nüfusunun %3,6'sı bir şekilde doğduğu topraklardan ayrılmak zorunda kalan veya daha iyi şartlarda yaşama arzusundan dolayı başka ülkelere yerleşen göçmenlerden meydana gelmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski, en az doğumlar ve ölümler kadar tesirli bir nüfus değişkeni olan göçler, özellikle 1950'li yıllardan itibaren daha çok belirginleşmiş ve üzerinde daha çok düşünülmesi gereken büyük bir problem

haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle, son yıllarda küreselleşme adı verilerek yumuşatılan ve yeni dünya düzeniyle birlikte hızlanan uluslararası göçün politik bir kimlik kazandığı söylenebilir. Öyle ki, Castles ve Miller (2008) gibi bazı araştırmacılar uluslararası göçün bu dönemine “Göçler Çağı” adını vermişlerdir.

Göç eden bireylerin her biri aynı zamanda dezavantajlıdır. Dezavantajlılığın herkes tarafından kabul gören bir tanımı bulunmasa da çok boyuta, çok faktöre ve değişkene bağlı olduğu üzerinde bir fikir birliği mevcuttur (Kardaş, 2011: s.25). Üzerinde uzlaşılan diğer husus, dezavantajlı birey ve/veya topluluğun genel olarak çoğunluğu oluşturan toplum içinde sıklıkla ayrımcılığa uğradığıdır (Morgül, 2024). Bireysel dezavantajlılık, eğitimde fırsat eşitsizliğini beraberinde getirir. Grup dezavantajlılığı ise etnolojik ve teolojik farklılık ile anadil farklılığı nedeniyle ayrımcılığa uğrayanların içe kapanarak bir araya gelmek zorunda olanlardan meydana gelir. Dezavantajlılık salt sosyal hayatta değil, işgücü piyasası, eğitim, sağlık vb. gibi her alanda görülür (Kardaş, 2014: s.24-25).

Almanya’da dezavantajlı olarak değerlendirilen toplulukların başında Türkler gelir. Türklerin en önemli sorunlarından biri ise eğitimidir (Peköz, 2002; Bingöl & Özdemir, 2014; Erdoğan, 2021). Zira çoğunlukla Anadolu’nun geleneksel ve kapalı hayat şartlarının hüküm sürdüğü kırsal bölgelerinden Almanya’ya göçle gelenler, burada da içine kapanık bir yaşam sürerek gettolaşma yoluna gitmek zorunda kalmışlardır (Nuruan ve ark., 2005; Akyol, 2011; Kaya, 2011; Kırmızı, 2016). Uyumsal zorlukların altında kültür coğrafyası gibi oldukça geniş bir olgunun farklı olması yatmaktadır. Türklerle aynı dönemde göç eden Yunanlı, Portekizli, İspanyol ve İtalyanların uyumda Türkler kadar zorlanmamaları bu iddianın bir kanıtıdır. 2016’da yayımlanan Kırmızı’ya ait bir araştırmada, adı geçen toplulukların Almanya’ya uyumda zorlanmamalarını ve Almanlara entegre olmalarını sağlayan en önemli faktör olarak Hristiyanlık ortak paydası gösterilmektedir (Kırmızı, 2016).

“Eğitim Sistemi ve Eğitim Politikaları Açısından Dezavantajlı Göçmen Öğrencilere İlişkin Bir İnceleme: Almanya’daki Türkler” adını taşıyan bu çalışmada, göçmen sorunuyla ilk karşılaşan ülkelerden Almanya’nın eğitim sistemi ve buna ilişkin eğitim politikaları incelenmiş; diğer göçmen gruplar ve özellikle Türklerin eğitim durumu ve eğitimde karşılaştıkları sorunlar araştırılmıştır. Nitekim 2021’de, Almanya’da 9 milyonu yabancı, 9,8 milyonu Alman vatandaşı olmak üzere 18,8 milyon göçmenin bulunduğu saptanmıştır. DESTATIS’ten erişilen verilere göre, Almanya’daki yabancı nüfus 2015’te 9.107.895 iken, 2022’de 13.383.910’dur. Bu sayının büyük kısmı AB ülkelerine (5.064.515) ait olup, AB ülkeleri dışındaki en kalabalık grubu

1.487.110 kişiyle Türkiye vatandaşlarının, ikinci grubu ise 1.164.200'le Ukrayna vatandaşlarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Verilerin grafiklere aktarılmasıyla, Almanya'da 3 milyon civarında Türk'ün yerleşik durumda olduğu; bunların 1,5 milyonunun Almanya vatandaşlığına sahip olduğu tespit edilmiştir (DESTATIS, 2023c). 1983'te yayımlanan Gitmez'e ait araştırmada, Almanya'nın göç alan bir ülke olması, Berlin Duvarı'nın örülmesine bağlanmaktadır. Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan Duvar'ın inşa edildiği 1961 yılına kadarki zaman diliminde o dönemdeki adıyla Batı Almanya, 3 milyon kadar nitelikli işçiyi Doğu Almanya'dan tedarik edebilmiştir (Gitmez, 1983). Duvar ile birlikte insan kaynağı kesilen Batı Almanya özellikle sanayi, madencilik, enerji ve inşaat gibi ağır işlerde çalışabilecek işgücünü Türkiye'nin de olduğu Akdeniz ülkeleri arasından gidermiştir. İşçi alım 23 Kasım 1973'te durdurulduğu halde, "aile birleşimi" ve yüksek doğurganlık oranının da etkisiyle Almanya'da 3 milyon civarında Türkiye asıllı bulunmaktadır (Nuruan ve ark., 2005; Erdoğan, 2021). Bu kitlenin eğitimde ciddi sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldığı açıktır.

Bu araştırmada, oldukça teferruatlı olan Alman eğitim sisteminde daha çok yer tutan, ilkokuldan sonraki üç okul tipinin incelenmesine özen gösterilmiştir. Okul tipleri mesleki eğitim merkezleri dışındaki "Hauptschule", "Realschule" ve "Gymnasium"lardır. Çalışmada, söz konusu okul tiplerine yönelmeden önce, okul zorunluluğunun 6 yaşında başladığı ve 18 yaşına kadar devam ettiği belirlenmiştir. Bu sistemde zorunlu eğitim süresi, çoğunlukla 12 yıldır. Ancak zorunlu eğitimin 10 yıl olduğu eyaletlerde zorunlu eğitimden sonra öğretime devam etmek istemeyenler, 18 yaşına kadar mesleki eğitime gitmek zorundadır. Araştırmada Berlin, Brandenburg, Bremen ve Thüringen eyaletlerinde zorunlu eğitimin 10 yıl olduğu saptanmıştır. Ülkede ilkokula karşılık gelen Grundschule eğitimi genelde 4 yıldır. Berlin ve Brandenburg eyaletlerinde 6 yıldır. Çalışmadaki en önemli tespitlerden biri, Alman eğitim sisteminde öğretmen görüşünün üst eğitim kurumuna yönlendirmede oynadığı roldür. Zira İlkokulu bitirenlerin yetenek ve başarı durumlarıyla öğretmen ve aile görüşü doğrultusunda Hauptschule, Realschule, Gymnasium okullarından oluşan ortaöğretim kurumlarına gönderildiği ortaya konulmuştur. Okulöncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen, 3-6 yaş çocuklarının bu tür kurumlara gitme oranı 2020'de %93,7'dir. Bu oran, Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla %42,2'dir. "Hauptschule"ler ilkokuldan sonra akademik başarı açısından durumu iyi olmayan öğrencilerin yönlendirildiği okullardır ve diğer okul tiplerine nazaran düşük seviyeli. Bu çalışmadaki en çarpıcı sonuçlardan biri de söz konusu okullara daha çok Türklerin de aralarında olduğu dezavantajlı göçmen çocukların gitmek zorunda bırakıldıklarıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, "Hauptschule"leri bitirenler tezgâhtar,

otomobil tamircisi, kuaför, ofis çalışanı olabilmek için devam mecburiyeti olan “Berufsschule” adındaki mesleki eğitim merkezlerine gönderilmektedir. “Realschule”ler orta seviyeli okullardır. Bunlar, Hauptschule ile Gymnasium arasında genel eğitim ve mesleğe hazırlık eğitimi vermektedir. “Gymnasium”lar ise akademik ortaöğretim kurumları olup, yükseköğretime devam edebileceklerin seçildiği en zorlu okullardır. Bunlara gidenler yükseköğretim imkânı dışında, daha itibarlı mesleki eğitim de alabilmektedir.

Federal İstatistik Dairesi (DESTATIS), Avrupa Birliği üyesi ülkelerin eğitim sistemleri üzerine karşılaştırmalı veriler yayımlamak üzere kurulmuş EURYDICE, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT), Federal Göç ve Mülteciler Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge) gibi farklı kaynaklardan erişilen verilerin grafiklere aktarılıp analiz edildiği bu araştırmada Almanya'daki Türkler ile göç geçmişi olanların eğitim düzeyine yönelik ulaşılan sonuçlar şu şekilde olmuştur: Göç geçmişi olup da “Gymnasium”lara gidenlerin oranı %29,9'dur ve bunların %4,4'ü Türk'tür. Göç geçmişi olup da “Realschule”lere gidenlerin oranı %40,2'dir ve bunların %7,7'si Türk'tür. Göç geçmişi olup da “Hauptschule”lere gidenlerin oranı %57,4'tür ve bunların %10,2'si Türk'tür. Göç geçmişi olup da “Berufsschule”lere gidenlerin oranı %29,1'dir ve bunların %6,9'u Türk kökenlidir. Almanya'da engelli çocukların da zorunlu eğitimlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu öğrenciler, “Förderschule” veya “Sonderschule” adı verilen ve özel eğitim programı uygulayan okullarda eğitim görür. Bunlar özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin de gittiği okullardır. Ancak böylesi okullarda hiçbir zihinsel engelleri olmadığı halde; lisan yetersizliği ve intibak problemleri nedeniyle Türk dâhil, çok sayıda göçmen çocuğunun gittiği gün yüzüne çıkarılmıştır. Örneğin 2020'de bu okullara giden yabancı asıllı öğrencilerin oranı %15'tir ve bunların %6,6'sının Türk olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmadaki en çarpıcı tespitlerden biri Almanya'daki göçmen öğrencilerin, bir işe girebilmek için genellikle Alman öğrencilerden daha yüksek bir okul başarısı göstermek zorunda olduklarıdır. Ayrıca, Almanya'da giderek daha heterojen hâle gelen göçmen öğrenci grubunun okul sistemine entegre edilmesinin en büyük zorluklardan biri olduğuna inanıldığı ortaya konulmuştur. Bu zorluğu aşmanın anahtarının eğitim dili Almancayı öğrenmekten geçtiği düşünülen ülkede geliştirilen en önemli politikanın, göçmen öğrencilerde önceliğin dil eğitimine vermek şeklinde geliştiği ortaya çıkarılmıştır. Nitekim Almanya'da dil bilmeyen yabancı çocukların, normal sınıflara geçmeden önce hazırlık sınıfında veya uluslararası sınıfta başladığı belirlenmiştir. Normal sınıfa geçiş dört yıl sürebilir. Bu durum, böylesi öğrencilerin örgün sistemden ayrılmasına neden olabilmektedir. Örneğin, bu ve benzeri nedenlerle okulu

terk eden Türklerin oranının %18,8 olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmada Almanya'da çok yeni sayılabilecek bir tarih olan 2000'lerin başında göçmenlere yönelik Almanca öğretimini önceleyen, Almancayı öğrendikten sonra ise mesleki eğitime yönlendirmeyi esas alan projelerin geliştirildiği ve dil eğitimindeki göçmen öğretmen sayısının, rol model olabileceği gerekçesiyle arttırıldığı bir politikanın hayata geçirildiği saptanmıştır. Söz konusu politika dışında göçmenlere yönelik herhangi bir eğitim uygulamasının olmadığı sonucuna varılmıştır. Netice itibarıyla bu makalede, Alman eğitim sisteminin, dezavantajlı göçmen öğrencilerin büyük çoğunluğunu yardımcı işçi olarak gördüğünü söylemenin yanlış olmayacağı ortaya konulmuştur. Ayrıca "Göç, Mülteciler ve Entegrasyon Bakanlığı"nın kurulmasına karar verildiği belirlenmiştir. Bu Bakanlığın, "birbirimiz hakkında değil, birbirimizle konuşmak" parolasıyla 400'ün üzerinde tedbirin olduğu ulusal entegrasyon planı hazırladığı saptanmıştır. Amaç, iyi düzeyde Almanca konuşan göçmen çocukların mesleki eğitimden geçmelerini ve topluma entegre olmalarını sağlamaktır. Bu plan kapsamında Almanya'da Başbakanlık makamında 2006'dan itibaren her sene Entegrasyon Zirvesi düzenlenmeye başlanmıştır.

Öneriler

Almanya, okuldaki akademik başarının artması için Almanca bilmenin şart olduğu bir sisteme sahiptir. Üstelik mesleki okul yahut akademik liselere gitmenin not koşulu dışındaki çok önemli bir ögesi okul ve öğretmen görüşüdür. Bu vesileyle Türk ebeveynlerin çocuklarının hayatının şekillendiği okul çağında öğretmen ve okulla sürekli diyalog halinde olması önem taşımaktadır. Bunun için ebeveynlerin de öğretmenle iletişim kurabilecek düzeyde Almanca öğrenmeleri önerilmektedir. Aksi takdirde, dezavantajlı göçmen Türklerin öğretmenleri tarafından akademik anlamda düşük seviyeli Hauptschule gibi okullara yönlendirilmeye devam edeceği sonucuna varmanın doğru olacağı değerlendirilmektedir.

Sınırlılıklar ve güçlü yönler

Bu araştırma, Almanya'ya göç eden Türklerin eğitimde karşılaştığı sorunları ele alan bir araştırma makalesidir. Makalede, Almanya'nın eğitim sistemi ve dezavantajlı göçmen öğrencilere yönelik geliştirdiği eğitim politikaları araştırılmıştır. Ayrıca fiilen bir göç ülkesi olduğu halde, toplumun homojen olduğunun uzunca bir süre savunulduğu Almanya'da, Türklerin eğitimde önlerine çıkan zorlukların saptanması amaçlanmıştır. Bunun için nicel verilere dayanarak mukayese yapılmış; diğer göçmen gruplarla Türklerin eğitimde karşılaştıkları sorunlara bütüncül yaklaşılmıştır. Bu araştırmada, Almanya'da göçmenlere özgü eğitim politikalarının çok uzun bir zaman zarfında geliştirilmediği belirlenmiştir. Ayrıca politika yoksunluğundan en çok etkilenen kitlenin Almanya'daki Türkler olduğu, nicel verilerle

ortaya konulmuştur. Araştırmanın güçlü yönlerinden biri, oldukça teferruatlı olan Alman eğitim sisteminde daha çok yer tutan, ilkokuldan sonraki üç okul tipi “Hauptschule”, “Realschule” ve “Gymnasium”ların incelenmesidir. Güçlü yönlerin ikincisi, Almanya'daki en büyük göçmen örnekleme olan Türklere ait demografik ve eğitim durumlarını gösteren nicel verilerin tablo ve grafiklere aktararak yorumlanması ve bazı sonuçlara erişilmesidir. Nitekim araştırmada, akademik anlamda düşük seviyeli olan ve mesleki eğitime hazırlık olarak kabul edilen “Hauptschule”lere gitmek zorunda kalanların %10,2'sinin Türk olduğu saptanmıştır. Buna karşın akademik durumları iyi olanların yönlendirildiği ve yükseköğretime devam etme imkânı sunan “Gymnasium”lara gidenlerin 2002-2003 döneminde salt %1'inin Türk olduğu, aynı oranın 2018'de ancak %4,4'e yükselebildiği saptanmıştır. Bu çalışmada, Alman eğitim sisteminin, dezavantajlı göçmen öğrencilerin büyük çoğunluğunu yardımcı işçi olarak gördüğü sonucuna varılmıştır. Araştırmanın sınırlılığını temel eğitimden ortaöğretime kadar olan okul tipleri oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla yükseköğretime ilişkin verilerin incelenmemiş olması çalışmanın temel sınırlılığıdır. Bu vesileyle özellikle yükseköğretim açısından karşılaşılan zorluklar ile Almanya'daki dezavantajlı göçmen grupların yükseköğretimdeki durumunu araştıran çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abadan Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa* (4. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abalı, Ü. (2000). *Almanya'daki Türk eğitimciler için öğretmen el kitabı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Akyol, Ç. (2011). *Zuhause in Almanya - 50 Jahre Türkische einwanderung in Deutschland*. Heinrich Böll Stiftung Heimatkunde Migrationspolitisches Portal. https://heimatkunde.boell.de/de/2013/11/18/zuhause-almanya-50-jahre-t%C3%BCrkische-einwanderung-deutschland?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMI8Jvg683shgMVjKhoCR37YA4yEAAYASAAEgIpD_D_BwE
- Arayıcı, A. (2002). *Türkiye'den Avrupa'ya göçün 40 yılı*. Ceylan Yayınları.
- Aydın, Y. (2021). Türk-Alman göçü ve siyaset: etkileşim, değişim ve dönüşüm. B. Ulus (Ed.). *Misafir göçmen yerli (Almanya'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 111-139). İBB Yayını.
- Baran, R. (2002). *Federal Almanya eğitim yapısı ve göçmen işçi çocuklarının eğitim sorunları*. www.ozgurpolitika.org/2000/04/22/hab29.html
- Bingöl, A. S. & Özdemir, M. Ç. (2014). Almanya ve Hollanda'da Türk göçmen işçi çocuklarına uygulanan eğitim politikaları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 134-157.
- Bloch, A., Chimienti, M., Counilh, A., Hirsch, S., Tattolo, G., Ossipow, L., & Wihtol de Wenden, C. (2015). *The children of refugees in Europe: Aspirations, social and economic lives, identity and transnational linkages* [New arrivals and learning – reception and inclusion]. (Working paper).

- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2023). *Wegweiskurse für asylsuchende*. <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/ErsteOrientierung/Wegweiskurse/wegweiskurse-node.html>
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Cuntz, E. (2011). Türk işçi alımı anlaşmasının 50 yılı – Geriye dönük bir değerlendirme. J. Senkyr (Ed.). *Almanya'ya Türk Göçünün 50. Yılında Türk-Alman İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Konferansı Bildiriler Kitabı* (ss. 7-11). Konrad Adenauer Stiftung Yayını.
- Çağlar, A. & Soysal, L. (2015). *Introduction: Turkish migration to Germany-forty years after*. Cambridge University Press.
- Çelikaş Ekti, M. (2009). Türken in der Bundesrepublik Deutschland demographische struktur der Türkischen gesellschaft in der Bundesrepublik Deutschland, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2009 Güz (11), 21-35.
- Deutschland.de. (2023). *So funktioniert das deutsche schulsystem*. <https://www.deutschland.de/de/topic/wissen/das-schulsystem-in-deutschland-im-ueberblick>
- Erdoğan, M. M. (2021). Almanya'daki Türkler ve 60 yılın muhasebesi: karşılıklı mantalite değişimi. B. Ulus (Ed.). *Misafir göçmen yerli (Almanya'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 15-105). İBB Yayını.
- Erşeker, N. B. (2020). *The role of education on integration policies: A comparison of Sweden, Germany and Turkey after the Syrian refugee crisis*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- European Community Statistical Office. (Eurostat). (2023a). *Share of pupils from age 3 years to the starting age of compulsory education at primary level who are enrolled in early childhood education, 2020*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share_of_pupils_from_age_3_years_to_the_starting_age_of_compulsory_education_at_primary_level_who_are_enrolled_in_early_childhood_education_2020_\(%25\)_ET2022.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share_of_pupils_from_age_3_years_to_the_starting_age_of_compulsory_education_at_primary_level_who_are_enrolled_in_early_childhood_education_2020_(%25)_ET2022.png)
- European Community Statistical Office. (Eurostat). (2023b). *Number of primary education pupils, 2020*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Primary_education_statistics
- EURYDICE. (2021). *The education system in the Federal Republic of Germany 2018/2019*. Bonn KMK.
- George, P. (1991). *Nüfus coğrafyası*. (T. Gökçöl, Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Girgin, M. & Gülersoy, A. E. (2017). Coğrafya'da indirgemecilik sorunu. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 135-146.
- Gitmez, A. (1983). *Yurt dışına işçi göçleri ve geri dönüşler*. Alan Yayıncılık.
- Hunn, K. (2005). *Nächstes jahr kehren wir zurück... (Die geschichte der Türkischen gastarbeiterin der Bundesrepublik)*. Wallstein Verlag.

- İçduygu, A. & Yakıcı, B. (2021). Almanya ve Türkiye'nin ulusötesi ortak yurttaşları: 1961'den 2021'e altmış yılın sonucu. B. Ulus (Ed.). *Misafir göçmen yerli (Almanya'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 233-253). İBB Yayını.
- International Organization for Migration. (IOM). (2005). *Dimensions of integration: migrant youth in central European countries*. IOM Publishing.
- Kappler, A. & Reichart, S. (2003). *Tatschen über Deutschland*. Media Consulta Deutschland GmbH.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. baskı). Nobel Yayıncılık.
- Kardaş, D. (2014). *Dezavantajlı olarak kabul edilen öğrencilerin okuma anlama gelişimlerini etkileyen unsurlar ve çözüm önerileri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kaya, İ. (2011). Avrupalı Türkler: Misafir işçilikten Avrupa vatandaşlığına. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(19), 149-166.
- Kaya, A. (2021). Geçmişten bugüne Almanya'da Türkler. B. Ulus (Ed.). *Misafir göçmen yerli (Almanya'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 189-217). İBB Yayını.
- Kemiksiz, N. (1989). *Yurt dışına işçi göçü ve bu olgunun dönen işçilerin siyasal tutum ve davranışları üzerindeki etkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kırmızı, B. (2016). Göçmen Türklerin Almanya'da yaşadığı sorunların dün ve bugün. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(3), 145-156.
- Kongar, E. (1989). *Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Remzi Kitabevi.
- Morgül, S. (2024). Göç kapsamında olan dezavantajlı öğrenciler: kapsayıcı yaklaşım ile okul öncesi eğitimin katkısı, okul yöneticisi ve öğretmenlerin rolü. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(1), 32-40.
- Mortan, K. & Sarfati, N. (2011). *Vatan olan gurbet Almanya'ya işçi göçünün 50. yılı*. Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- MEB TTKB. (Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2022). *Denklik kılavuzu*. <http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/denklik/denklikk%C4%B1lavuzu.pdf>
- Münz, R. & Ulrich, R. (1997). Changing patterns of immigration to Germany, 1945-1995. M. Rainer and M. Weiner (Eds.). *Migrants, refugees, and foreign policy: U.S. and German policies toward countries of origin* (ss. 84-93). Berghahn Books.
- Nuruan, M., Güneş, T., Beder Şen, R., Güneş, S., Kalaycı, A. R. & Kaplan, M. (2005). *Federal Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapısı ve sorunları araştırması*. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Öngör, S. (1961). *Coğrafya sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi.
- Pattison, W. D. (2003). Coğrafyanın dört geleneği. (Y. Arı, Çev.). *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 119-125.
- Peköz, M. (2002). *Avrupa Birliği'nde göçmenler, Almanya'da Türkler/Kürtler*. Gün Yayıncılık.

- Petschel, A. (2021). *Kinder mit migrationshintergrund (daten report 2021)*. <https://www.bpb.de/kurz-knapp/zahlen-und-fakten/datenreport-2021/bevoelkerung-und-demografie/329526/kinder-mit-migrationshintergrund/>
- Pur, N. (1974). *Uluslararası iş gücü hareketleri ve Türkiye*. İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınevi.
- Schierup, C. U. (2006). *Migration, citizenship, and the European welfare state*. OUP.
- Soyudoğru, R. İ. (2019). *Almanya 'ya göç ve sığınmacı sorununun Almanya 'ya etkileri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yeni Yüzyıl Üniversitesi.
- Statistisches Bundesamt. (DESTATIS). (2023a). *Ausländische bevölkerung nach ausgewählten staatsangehörigkeiten von 2016 bis 2022*. [https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/rohdaten-auslaendische-bevoelkerung-zeitreihe.html?view=main\[Print\]](https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/rohdaten-auslaendische-bevoelkerung-zeitreihe.html?view=main[Print])
- Statistisches Bundesamt. (DESTATIS). (2023b). *Bildung in zahlen 2020/2021*. https://www.destatis.de/DE/Mediathek/Digitales-Magazin/Bildung/_inhalt.html
- Statistisches Bundesamt. (DESTATIS). (2023c). *Ausländische bevölkerung 2015 bis 2021 nach ausgewählten staatsangehörigkeiten*. <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/auslaendische-bevoelkerung-staatsangehoerigkeit-jahre.html>
- Statistisches Bundesamt. (DESTATIS). (2023d). *Bildungsstand: Verteilung der Bevölkerung mit türkischem Migrationshintergrund in Deutschland nach höchstem Schulabschluss im Jahr 2022*. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/165263/umfrage/verteilung-der-tuerkischstaemmigen-bevoelkerung-in-deutschland-nach-schulbildung/>
- Statistisches Bundesamt. (DESTATIS). (2023e). *Bildung (3), auszug aus dem datenreport 2021*. <https://www.destatis.de/DE/Service/Statistik-Campus/Datenreport/Downloads/datenreport-2021-kap-3.pdf?blob=publicationFile>
- Süsmuth, R. (2021). Türk iş göçü ve eğitim. B. Ulus (Ed.). (O. Duman, Çev.). *Misafir göçmen yerli (Almanya 'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 280-290). İBB Yayını.
- Şahin, S. (2015). *Geçmiş günümüz ve gelecekte nüfus gerçeği*. (3. baskı). Pegem Akademi Yayını.
- Şen, F. (1993). *32 yıllık göçün hikâyesi: Federal Almanya 'da Türkler; misafir işçilikten Türk azınlığa*. Türkiye Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Şen, F. & Koray, S. (1993). *Türkiye 'den Avrupa topluluğuna göç hareketleri*. Önel Yayınevi.
- Tosun, M. (2021). Almanya 'ya iş gücü göçünün 60 yıllık kronolojisi. B. Ulus (Ed.). *Misafir göçmen yerli (Almanya 'ya işgücü göçünün 60'ıncı yılı)* (ss. 594-599). İBB Yayını.
- Tümertekin, E. (1997). *İstanbul insan ve mekân*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (1997). *Beşeri coğrafya (insan-kültür-mekân)*. Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2016). *Beşeri coğrafya (insan. kültür. mekân)*. (16. baskı). Çantay Kitabevi.
- Wallraf, G. (1985). *Ganz unten*. Verlag Kiepenheuer.

Yavan, N. (2005). Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım. *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 405-411). Türk Coğrafya Kurumu Yayını.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Burhan CAN
Tasarım <i>Design</i>	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak <i>To design the method and research design.</i>	Burhan CAN
Literatür Tarama <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak <i>Review the literature required for the study</i>	Burhan CAN
Veri Toplama ve İşleme <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Burhan CAN
Tartışma ve Yorum <i>Discussion and Commentary</i>	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi <i>Evaluation of the obtained finding</i>	Burhan CAN
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır. <i>No contribution and/or support was received during the writing process of this study.</i>		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacının araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. <i>Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.</i>		
Etik Kurul Beyanı/ Statement of Ethics Committee		
Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazara aittir. Makalede etik kurul izni gerektirecek herhangi bir çalışma yapılmamıştır. <i>In this article, journal writing rules, publication principles, research and publication ethics rules, journal ethics rules have been followed. The responsibility for any violations that may arise regarding the article belongs to the author. No study that would require ethics committee permission was conducted in the article.</i>		

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.